

אמר רבי יצחק: אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה (ככתוב בשאלו ויפקדם בטלאים – מנה את ישראל בצאתם למלחמה על ידי דבר אחר; כל אחד ואחד נטל טלה מאת המלך, ונמנו הטלאים. בתחילה מנאם בשברי חרסים (בבזק), ומשנתמנה פרנס על הצבור העשיר ומנאם בטלאים).

אמר רבי אלעזר: כל המונה את ישראל – עובר ב'לאו' שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול היום אשר לא ימד. רב נחמן בר יצחק אמר: עובר בשני לאוין שנאמר לא ימד ולא יספר.

ובסוף ימי דוד המלך, כשהוסת למנות את ישראל, ניגף העם בשל כך.

ומשום איסור זה הכהנים במקדש הוציאו אצבעותיהם למנין, ולא נמנו לגולגלותם.

א. כתב הרי"ד: שלא לדבר מצוה אסור למנות אפילו על ידי דבר אחר, ולכן היה נגף בימי דוד

מפני שלא היה המנין ההוא לצורך דבר מצוה. וכעין זה כתב הרי"ק (שמואל-ב כד) שאין למנות

שלא לצורך אפילו על ידי דבר אחר ועל כן באה המגפה בימי דוד. ואולם הרמב"ן (תשא) כתב

שהחטא היה משום שלא מנו על ידי דבר אחר (וע"ע ברמב"ן ריש במדבר). וסוגיין דעלמא להחמיר

(עפ"י שבט הלוי ח"ו כ).

ב. ספירה על ידי הכתב, או על פי רשימות; הרלב"ג (במדבר) כתב שאין איסור (וע' גם לנצי"ב ריש

במדבר). ואולם בשו"ת כתב סופר (יו"ד קו) העתיק בשם אביו החתם-סופר שאסור. וכן פסק

בשו"ת שבט הלוי (ח"ו כ).

ג. כשרוצים לידע אם יש מנין עשרה, אין למנות האנשים אלא על ידי אמירת פסוק כגון 'הושיעה

את עמך...'. (עפ"י תשובת גאון; ראשונים. וכן כתב הפרי-חדש נה).

ד. אין להתיר למנות תלמידים על ידי העמדתם בשורות של שנים או שלשה, וילד אחד מכל

שורה מכריז מספר; אחד, שנים... ובכך מתודע אם כולם נוכחים – אלא יש לודא נוכחות על

ידי הקראת שמות (שבט הלוי ח"א לד).

ה. אודות מפקד אוכלסין בישראל; בשו"ת שבט הלוי (ח"ו כ) צדד להתיר למסור נתונים לצורך

סטטיסטיקה בלבד אך לא להימנות, ויפרש כן בשאלון [ואף על פי שבמשרד הראשי יעמדו

על המספר]. 'וגם בזה כולי האי ואולי, ואינו ברור אצלי. ואם אפשר להמנע מכל זה – טוב

יותר'.

ואולם אם המנין כולל יהודים ונכרים כאחד [גם אם לבסוף עושים הפרדה ביניהם, אך הלא

הרבה אנשים רשומים כיהודים אצל המונים ובאמת אינם יהודים] – צדדו בזה להתיר, בייחוד

כאשר אין כותבים את מספר הנפשות על השאלונים (ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ט לה; עלה יונה עמ'

קלט – מכתבי הגר"י קניבסקי והגר"י מרצבך זצ"ל).

כהן שקידש ידיו ורגליו בלילה, האם צריך לקדש שוב בבקר – נתבאר בזבחים כ.

דפים כב – כג

לז. א. אלו תכונות הוזכרו בסוגיא, הנצרכות לפרנס הממונה על הציבור ולתלמיד חכם?

ב. אלו הן נקימה ונטירה האסורות?

א. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוודק: אין מעמידים פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים

(=דופי משפחה. רש"י) תלויה לו מאחוריו – שאם תזוה דעתו עליו אומרים לו חזור לאחוריק.

וכן אמר רב יהודה אמר שמואל: לא נמשכה מלכות בית שאול מפני שלא היה בו שום דופי (משפחה.

בניגוד לדוד שבא מרות המואביה. רש"י).

עוד אמר רב יהודה אמר רב: מפני מה נענש שאול – מפני שמחל על כבודו (בתחילת מלכותו, שהחריש לבני בליעל שביזוהו. וגילה על עצמו שאינו כדאי למלוך. רש"י).

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוודק: כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש – אינו תלמיד חכם. ופרשו: לא בעניני ממון, שזה אסור מהתורה, אלא אם ציערוהו צער הגוף, אף על פי ששבח הוא לו כשהוא שותק ואינו משיב – אינו מסיר הדבר מלבו, ואם בא אדם אחר לנקום נקמתו בקיום המשפט – ישותק ולא ימחה בידו.

כן פרש"י. ויש מפרשים שמניח עלבונו למקום (ע' ריטב"א מאירי ועוד). ומהרש"א פירש שאינו משיב לו חרפה באותה מידה שעשו לו רק שומר הדבר בלבו להענישו בדבר קטן [כמו עקב הנאמר בנשיפת הנחש לעומת 'ישופך ראש' הנאמר באדם]. ויש מחלקים בין מילי דשמיא שצריך ליקום וליטור, ובין מילי דעלמא שאסור (עפ"י ריטב"א; רבי אברהם בן הרמב"ם). ויש מי שפירש: שנקמתו אינה מלווה בתחושת הנאה ומתיקות, כנחש שאין לו הנאה מטרפו (בשם בעש"ט).

ויש מי שכתב לתלות שאלה זו במחלוקת החכמים אודות הרב שמחל על כבודו אם כבודו מחול [שהרי מצינו (בשבת לא.) להלל במעשה שהשיב לשואלו בחיבה הגם שזילול בכבודו] (עפ"י שפת אמת. ופסק הרמב"ם (ת"ת ה, יא) כבודו מחול).

ופסק הרמב"ם (תלמוד תורה ז, ג): אם חרפוהו או ביזוהו בסתור – מצוה למחול לו וזוהי מדת חסידים ראשונים, אבל בפרהסיא – אסור לתלמיד חכם למחול על כבודו, ואם מחל נענש מפני בזיון תורה, אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש עד שיבקש ממנו מחילה. וכן כתבו שאר פוסקים שאסור לו למחול על בזיונו משום זלזול בכבוד התורה (ע' ר"ן ר"ה יז; שו"ת הרשב"א ח"א פד שו"ת הריב"ש רכ).

וכשמבקשים ממנו מחילה – ימחל, שכל המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו.

ב. איזוהי נקימה – אמר לו: השאילני מגלך. אמר לו: לאו. למחר אמר לו: השאילני קרדומך. אמר לו: איני משאילך, כדרך שלא השאלתני.

איזוהי נטירה – אמר לו: הילך, איני כמותך שלא השאלתני.

א. גם על הנטירה שבלב עוברים בלא תטר ולא דוקא באמירה. [ולאידך גיסא, אם אינו נוטר איבה בלבו אלא אומר לו בדרך תוכחה על צרות העין שבו – אינו עובר. יד הקטנה הל' דעות ז]. וכן אם נמנע מלהשאילו מפני שלא השאיל לו הלה, הגם שאינו אומר כן בפיו – עובר בלא תקם (עפ"י אהבת חסד ד, ה; חפץ חיים פתיחה ללאוין – עפ"י רבנו יונה, ספר החינוך ועוד. וכ"כ הראב"ד בפירושו לתורת כהנים קדושים. וע"ע: גבורת ארי, קה"י ח"ו נד).

ונראה שכל הנוקם עובר גם משום 'לא תטור' (קהלות יעקב ערכין ד).

ב. משמע בגמרא לכאורה שאם חטא לו חברו בדבר שיש בו צער הגוף, כגון שחרפהו וביזוהו – אין כלפיו איסור נקימה ונטירה. ואולם יש ראשונים הסוברים שזה נאמר רק בתלמיד חכם ומשום בזיון לכבוד התורה, אבל בשאר אדם – אסור לנקום וליטור אף באופן זה. וצריך להחמיר בדבר כי ספקא דאורייתא לחומרא (עפ"י חפץ חיים בפתיחה ללאוין באר מים חיים ט).

עוד נראה, לפי מה שכתב בשפת אמת לתלות דינו של רבי יוחנן בשאלה אם הרב שמחל על כבודו כבודו מחול אם לאו, הרי לפי מה שאנו נוקטים להלכה שכבודו מחול, אין כל הכרח לחלק בין ענין שבממון לצער הגוף אלא בכל אופן אסרה תורה לנקום וליטור, ובוה מיושבים דברי הרמב"ם והחינוך שלא חילקו בדבר [אם לא לת"ה בפרהסיא כנ"ל] (עפ"י דברי שלום ח"ב ג).

גינהו שלא בפניו; לכאורה אין זה בכלל 'צער הגוף' ולכלל הדעות אסור למנוע בשל כך מלהלוותו או ליתן לו צדקה וכד' (עפ"י חפץ חיים איסורי רכילות ה; באר מים חיים ז).

ג. הסברא נותנת שהנמנע מלהלוות את חברו מחמת שנהא וקנאה, אעפ"י שאיבתו אינה נובעת מכך שעשה לו הלה רעה – עובר ב'לא תקום'. וצריך עיון (עפ"י קהלות יעקב ערכין ד).

ד. כתבו פוסקים: איסור נקימה ונטירה כולל גם אדם רשע, לכך נאמר בני עמך ולא 'לעמיתך' וכד' (עפ"י כלי יקר, שם חדש, עמודי ארזים, מהר"ם שיק). ויש מי שכתב שאין איסור בדבר (רדב"ז, מובא בספר מגדים חדשים סוף שבת).

לח. כיצד היו מפייסים במקדש?

כיצד מפייסים במקדש; הכהנים עומדים בעגולה, בא הממונה ונוטל מצנפת מעל ראשו של אחד מהם, וממנו מתחיל למנות כפי המספר (העולה על הרבה על מספר הכהנים. עפ"י רש"י) שהסכימו עליו מתחילה (כה. ע"ש). מונה אצבעותיהם של הכהנים, הולך וסובב (מימין או משמאל – מחלוקת אמוראים בירושלמי), והכהן שבו מסתיימת הספירה הוא הזוכה.

כל כהן מוציא אצבע אחת, היא האצבע הסמוכה לאגודל. החולים שאינם יכולים להפריד אצבעותיהם אחת אחת, רשאים להוציא את האמה עם האצבע (עפ"י רש"י. והרמב"ם גרס: 'שלוש' במקום 'שליש'. ערש"ש). ונמנים שתיהן כאחת. ואין מוציאים אגודל מפני הרמאים, ואם הוציא – אין מונים לו, ולא עוד אלא שלוקה בפקיע [= רצועת מלקות הפסוקה בראשה לרצועות דקות] מן הממונה.

הרמב"ם נקט (עפ"י גירסה אחרת בגמרא) שכל אצבע ואצבע נמנית בפני עצמה.

דף כג

לט. תרומת הדשן והוצאתו –

- א. – באלו בגדים הן נעשות?
- ב. – האם כהן בעל מום כשר לעשותן?
- ג. – האם הן 'עבודות' אם לאו?

א. תרומת הדשן והוצאתו נעשות בבגדי קדש. (בתרומת הדשן מפורש ולבש הכהן מדו בד... ובהוצאתו נאמר ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים. מקיש בגדים שלובש לבגדים שפושט – אלו שהרים בהם), אלא שלהוצאת הדשן לובש בגדים פחותים יותר (ולבש בגדים אחרים. תנא קמא דר"א. וכן תנא דבי רבי ישמעאל).

א. בתוס' מבואר שגם רבי אליעזר הדורש 'בגדים אחרים' להוצאת בעלי מומים כדלהלן, אינו חולק על כך שצריך בגדי כהונה להוצאה. ומבואר עוד בתוס' ישנים שגם לדבריו צריך בגדי כהונה פחותים להוצאת הדשן, ודורש 'אחרים' לכאן ולכאן (וע' גם בריטב"א ובמשל"מ ב.).

ואילו ר"י הלבן כתב שלרבי אליעזר אין צריך בגדי כהונה. וכן מובא בפירוש הרמב"ן (ויקרא ו, ד. וכן בחדושי הריטב"א מהרב החסיד. ואפשר שהכוונה לרמב"ן).

ויש שנראה מדבריהם שאף להלכה שבעלי מומין אינם כשרים, אין צריך בגדי כהונה בהוצאת הדשן (המשל"מ תמה על הרמב"ם שלא הוכיר בגדי כהונה בהוצאה. וכן הביא דעה זו המאירי בשם 'יש מפרשים'. ויש מי שכתב לפרש לדעה זו שרק בהורדת הדשן מהמזבח צריך בגדי כהונה, לא בהוצאה מחוץ לעיר. עפ"י שיירי קרבן על הירושלמי. ובאבן האול תמה על כך).

ב. תרומת הדשן, יש אומרים שגם היא נעשית בבגדים פחותים משאר בגדי כהונה (כן נראית דעת הרמב"ם (תמידין ב,י) והחינוך (קלא), וע' גם בריטב"א לעיל יב:). יש מי שצדד לדעה זו שבאותם בגדים שהוא מרים, בהם מוציא את הדשן (כן משמע בתשובת הרב"ז ח"ה א'שפה; מנחת חינוך קלא, ח – 'צריך עיון). ויש אומרים שלהוצאת הדשן צריך בגדים פחותים מהם (עפ"י מאירי בשם 'יש מכריעין'). ואולם רש"י (יב: ד"ה את) חולק וסובר שאין צריך בגדים פחותים להרמה, שאינם מתלכלכים מהדשן בהרמת מלוא מחתה אחת. (וכן דעת תוס' ישנים כאן. וע"ע יפה עינים ושפת אמת). לדברי ריש לקיש, אין הכהן לובש אלא שני בגדים; מכנסים וכתונת (שכן נאמר בתרומת הדשן: ולבש הכהן מדרו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו). ולרבי יוחנן – ארבעה (גילה הכתוב שנים והוא הדין לשנים נוספים. ורבי יהודה למד זאת מיתור ומכנסי בד ילבש – להביא מצנפת ואבנט להרמה. ופרשו [לדעת רבי יוחנן] שלרבי דוסא אין צריך על כך ריבוי מיוחד. והוצאת הדשן הוקשה להרמה לענין הבגדים. עפ"י תוס').

הלכה כרבי יוחנן (מלחמות ה'. וכ"מ ברמב"ם).

ב. נחלקו תנא קמא ורבי אליעזר האם כהן בעל מום כשר להוצאת הדשן (... אחרים והוציא...) אם לאו. לריש לקיש, כמחלוקת להוצאה כך מחלוקת בהרמה. ולרבי יוחנן, הרמה – לדברי הכל עבודה היא ואינה כשרה בבעל מום.

א. במשנה למלך (תמידין ב,י) הסיק שמחלוקת זו אמורה הן לענין הורדת הדשן מהמזבח הן לענין הוצאתו מהעזרה חוץ לעיר, שתיהן כשרות לר"א להעשות בבעלי מומין ולת"ק אינן כשרות [אם מפני שגם ההוצאה החוצה 'עבודה' היא או עכ"פ מפני שצריך לה בגדי כהונה ולא הותרה לבישת הבגדים אלא לכהנים כשרים].

ב. הלכה כתנא קמא שכהן בעל מום אינו כשר להוצאת הדשן, וכל שכן להרמה (רמב"ם תמידין ב,טז).

ג. זר; לדברי רבי אליעזר המכשיר בעל מום להוצאת הדשן, אף זר כשר. ולתנא קמא, רבי יוחנן מחייב מיתה וריש לקיש פוטר מפני שהיא עבודת סילוק ולא עבודת מתנה (עפ"י ירושלמי). וברמב"ם משמע שאין זר לוקה על הוצאה מפני שאינה עבודה, רק איסור בעלמא יש. ובמשל"מ הקשה על כך מהירושלמי.

צ"ע בשו"ת דובב מישרים (ח"ב יז) שנקט כהנחה ברורה שזר אינו כשר להוצאת הדשן אף לרבי אליעזר. ואפשר שלדעתו כל דברי הירושלמי רק בהנחה שהוצאת הדשן לר"א אינה טעונה בגדי כהונה, אבל לפמש"כ התוס' שצריך בג"כ הרי שצריכים לתרומה 'כהונה', שאי אפשר שזר כשר וכהן בבגדי חול פסול.

ולתרומת הדשן, נראה לכאורה שזר פסול לריש לקיש אליבא דרבי אליעזר, שהרי 'כהן' כתיב.

ד. הוצאת הדשן טעונה קידוש ידים ורגלים (דובב מישרים ח"ב יז עפ"י המשנה בתמיד ב,א). ולפי הירושלמי שלר"א זר כשר, לכאורה א"צ קידוש ידים ורגלים, כשם שכל העבודות שזר כשר בהן א"צ קידוש כגון שחיטה (עריש"י כה:). אך יש לומר שהורדת הדשן מן המזבח טעונה בכל אופן קידוש וחמורה משאר עבודות.

ג. תרומת הדשן; ריש לקיש סבר שאינה 'עבודה' (שלדעתו אינה נעשית בארבעה בגדים אלא בשנים), ולכן מכשיר רבי אליעזר לעשותה בכהנים בעלי מומין. ורבי יוחנן סבר 'עבודה' היא (וסובר שצריכה ארבעה בגדים), ולכן לדברי הכל אינה כשרה בבעלי מומין. ובהוצאת הדשן לא נחלק רבי יוחנן על ריש לקיש שלר"א עושים אותה בעלי מומין, ומשמע לכאורה שאינה עבודה.

בפירוש רבנו חננאל נראה שלפי תנא קמא הפוסל בעלי מומין – עבודה היא אף לריש לקיש. וכן כתב רבנו אליקים (ועתוס' להלן נט: ד"ה והרי. וע"ע במאירי). ואילו בתוס' (ד"ה יש) מבואר שלריש לקיש אינה עבודה בין לרבי אליעזר בין לתנא קמא, ובעל מום שפסול לת"ק – מפני שהוא כזר ואין זר קרב לגבי מזבח. וכן לרבי יוחנן אליבא דרבי אליעזר המכשיר בע"מ – אינה עבודה [אלא שגזרת הכתוב להצריך ארבעה בגדים]. ואולם לרבי יוחנן אליבא דת"ק הפוסל בעלי מומין – הוצאת הדשן עבודה היא (עפ"י תוס' כו: ד"ה איכא. וע' משל"מ תמידין ומוספין ב,י שנסתפק לומר שלרבי יוחנן אפילו לר"א עבודה היא אלא שגזר הכתוב להכשיר בעלי מומין).

והרמב"ם (תמידין ומוספין ב,טו) פסק שהוצאת הדשן אינה עבודה הגם שפסק כת"ק וקרבי יוחנן שבעלי מומין אינם מוציאים אותו (והמשל"מ תמה על כך מהירושלמי). ואולם בתרומת הדשן פסק (שם י' שעבודה היא).

דף כד

- מ. א. תרומת הדשן – מהו שיעורה?
 ב. מה דינו של זר שהרים את הדשן?
 ג. אלו הן העבודות שזר שעשאן חייב עליהן מיתה, ואלו שפטור?
- א. שנה רבי חייא: נאמר בתרומת הדשן והרים ונאמר במנחה והרים – מה להלן בקומצו אף כאן בקומצו. ולא בקומצו ממש שזה אי אפשר פן ייכזה אלא ליתן שיעור להרמה שלא יפחות מאומד מלא הקומץ, ואם רצה להוסיף – מוסיף (רש"י).
- א. בירושלמי מבואר שצריך להרים כזית. וצריך שיישאר דשן, שלא יטול הכל. הרמב"ם השמיט דין זה, ועמד על כך המשנה-למלך (תמידין ב,יב).
- ב. המצוה היא להרים מדשן האימורים או אברי העולה שנתאכלו, ולא מדשן העצים (עפ"י ריטב"א כ: וכן מבואר בירושלמי – מנחת חינוך קלא,א).
- ג. נראה שיש לתרום בכל יום מהדשן החדש, ולא מדשן שכבר תרמו ממנו (עפ"י חדושים ובאורים).
- ב. תרומת הדשן נעשית על ידי כהן כמפורש בכתוב. ואם הרים זר, לדברי רב – אינו חייב מיתה (עבודת מתנה... והזר הקרב יומת – ולא עבודת סילוק), וללוי – חייב (לכל דבר המזבח). וכן נחלקו אמוראים בירושלמי (ומוזכר בתוס' כו:); רבי יוחנן מחייב וריש לקיש פוטר. ופסק הרמב"ם (ביאת מקדש ט, ב ה) לפטור. וכן דעת בעל ספר החינוך (שצ. וע' משנה למלך; חדושים ובאורים).
- ג. זר אינו חייב מיתה אלא על 'עבודה תמה' – עבודה הגומרת ומתממת את הדבר, ולא עבודה שיש אחריה עבודה כגון שחיטה (אפילו בפרו של אהרן, או מליקה שדינה בכהן. עפ"י אחרונים) וקבלה והולכה – שיש אחריה זריקה (ועבודתם –) (עבודה תמה)... והזר הקרב יומת. וכן אינו חייב אלא על עבודת מתנה ולא על עבודת סילוק. אלא שלדברי לוי דוקא על עבודות סילוק הנעשות בפנים פטור כגון הוצאת כף ומחתה, אבל על תרומת הדשן חייב כנ"ל אעפ"י שהיא עבודת סילוק (... ולמבית לפרכת – ועבודתם עבודת מתנה ולא עבודת סילוק). ואף עבודות שבהיכל אמר רבא שאינו חייב אלא בעבודת מתנה (ולמבית לפרכת). תניא כוותיה דרב. תניא כוותיה דלוי.